

X.

NÁRODNOSTNÍ AUTONOMIE, JAK SE JÍ DOSUD ROZUMĚLO, A NÁVRHY SUDETONĚMECKÉ STRANY.

V dřívějších kapitolách jsme si řekli, jaké se vyskytly návrhy nebo náběhy k uskutečnění národnostní autonomie jednak v bývalé monarchii, jednak v československém národnostním právu a politice. Ale také v jiných zemích po válce byla proponována nebo uskutečněna národnostní autonomie. Nebudeme zde o této věci jednati více nežli jest zapotřebí k tomu, abychom mohli porovnat tyto dřívější vzory s dnešními návrhy strany sudetoněmecké, a říci si, v čem a jaký jest mezi obojími rozdíl.*)

A tak tedy k doplnění toho, co bylo napsáno v kapitole III., IV. a V., stůjtež zde ještě tyto hruborysé obrazy národnostní autonomie ve státech baltických. Především v *Estonsku*. Zde trvá od r. 1925 zákon, provedený třemi nařízeními a novelisovaný v roce 1931 a v r. 1934, podle něhož *menšiny* — t. j. na příklad národnost německá a ruská v zemi, a národnostní skupiny další, pokud úhrnný počet jejich příslušníků činí aspoň 3000 duší — *mohou* si zřídit národnostní rejstříky, a příslušníci této

*) Podrobnější výklad dřívějších náběhů a pokusů o národnostní autonomii viz v knize Dr. Z. Pešky: *Kulturní samospráva národních menšin*, Praha 1933.

menšiny, kteří překročili 18. rok svého věku, *mohou* se do nich dát zapsat. Přiznání národnosti je svobodné. Děti pod 18 let následují rodiče; jsou-li však rodičové různé národnosti, platí o jejich národnosti dohoda, a není-li dohody, následují všechny děti otce. (Novelou z r. 1934 byla tato liberální pravidla poněkud omezena ve prospěch národnosti estonské, t. j., bylo stanoveno, že nemůže z této národnosti vystoupiti, kdo ji již jedenkrát přiznal; a pro smíšená manželství, při nichž matka je národnosti estonské, připadají děti pod 18. rokem k této národnosti automaticky, když otec zemřel nebo se rozvedl. Kdo pochází z obce venkovské — s výjimkou těch obcí, kde menšina tvoří místní majoritu, pokládá se vždy za Estonce, nedokáže-li opak. Všemi těmito ustanoveními novely z r. 1934 menšinový ráz kulturní autonomie estonské byl jen podtržen.)

Národnostní katastry se vedou dvojí: katastr všeobecný a místní. Každý katastr se rozpadá ve dva oddíly: v oddíl osob nad 18 let, samostatně se zapsavších a v oddíl příslušníků rodinných (pod 18 let).

Jak už řečeno, autonomní zřízení není obligatorní; jeho konstruování je naopak velmi ztíženo. Také při vzniku kulturní samosprávy v Estonsku musí míti parlamentní zástupci (ale také zástupci kulturních spolků) té které menšiny určitou iniciativu. Ta se však vyčerpává jen tím, že jim přísluší legitimace k podání žádosti o samosprávné zřízení. Jejich žádost má za následek, že se z úřední moci přistoupí k vyhotovení katastrů; protože příslušnost do katastrů není povinná, a protože kdo do nich byl zapsán z úřední moci, může žádat za své vyškrtnutí, je možno, že celá řada národnostních příslušníků menšiny, pro niž se katastr zřizuje, zapsána nebude. Je-li jich zapsáno méně než polovina (z celkového počtu plnoletých příslušníků menšiny, zjištěných při posledním sčítání lidu), žádost o zřízení kulturní autonomie se zamítne a nemůže býti do 3 let znovu

podána. Rovněž se samospráva neaktivuje, jestliže sice zapsaných do katastrů byl počet dostatečný, ale při vypsaných volbách do kulturní rady — která má zde funkci asi tutéž jako představenstvo národního svazu podle návrhu SdP. — se zúčastní méně než polovina zapsaných. Ale i když už se volby vykonaly a orgány samosprávy (kulturní rada) byly ustaveny, musí se tyto orgány ještě znovu usnésti *kvalifikovanou dvou-třetinovou většinou*, že chtějí realizaci samosprávy. Nestane-li se tak, kulturní rady budou rozpuštěny. Kulturní rady se volí veškerenstvem zapsaných příslušníků podle zásad reprezentativních; příslušníci mají tedy přímý a aktivní vztah k orgánům kulturní samosprávy, nejsou jen pasivními objekty.

Další charakteristické rysy estonské samosprávy jsou, že vláda má na celou její činnost *dozorčí pravomoc*, stejně jako na jiné všeobecné samosprávné orgány, zvláště teritoriální; kterážto pravomoc vrcholí v právu kulturní radu rozpouštění (což se prakticky také již stalo německé kulturní radě pro její velkoněmeckou orientaci v r. 1933). Posléze je důležité poznamenati ještě, že věcná příslušnost orgánů estonské kompetence vztahuje se na veřejné a soukromé učebné ústavy dotyčné menšiny a na péči o ostatní její kulturní úlohy; širší kompetence na věci sociálně humánní byla jim přiznána jen zásadně, pod podmínkou vydání dalšího, prováděcího zákona, který však už nevyšel.

Jinde nežli v Estonsku po válce k uskutečnění národnostní samosprávy nedošlo. V *Lotyšsku* se zákonem o školství menšin z prosince 1919 zřídilo jakési sekcionování školské správy až do nejvyšší instance podle národnosti, ne však autonomie. V r. 1924 byl podán se strany německé menšiny v Lotyšsku návrh na zřízení školské autonomie, svěřené samosprávným orgánům, voleným příslušníky té které národnosti (podle obecných voličských seznamů), které však mají zaznamenávat i též národnost voličů.

Jestliže nyní vezmeme v úvahu všechny tyto dřívější pokusy anebo náběhy k národnostní autonomii, jak je o nich referováno v předcházejících odstavcích této kapitoly a v kapitole III.—V., podává se nám výsledek jejich srovnání s dnešními návrhy sudetoněmecké strany takto:

Osnovy zákonů o zřízení národnostních svazů a o národnostních katastrech navazují sice na řadu proponovaných, po př. jinde uskutečněných vzorů; ale právě způsob, jímž se od všech těchto vzorů liší, charakterisuje ducha jejich navrhovatelů. Vzory byly zde zejména návrhy na rozšíření národnostní autonomie v býv. Předlitavsku, osnované v programových pracích ideologů vídeňské sociální demokracie před válkou (Rennerem a Bauerem) a prof. Bernatzikem. Vzorem bylo do značné míry zákonodárství estonské, jež bývalo v dřívějších dobách i hnutím evropských menšin a jeho hlavní složkou, svazem německých menšin v Evropě, považováno za dalekosáhlé praktické vyřešení otázky národnostní autonomie. Vzorem byl jistě i návrh, jež v r. 1925 podala německá soc. demokratická strana v poslanecké sněmovně našeho Národního shromáždění.

Od těchto vzorů vyznačují se nynější osnovy SdP. tímto:

a) všechny uvedené precedenty spočívaly na zásadě svobodného přiznávání národnostní příslušnosti a na její změnitelnosti svobodným rozhodnutím;

b) všechny uvedené vzory mají demokratickou konstrukci národnostních svazů, volení jich funkcionářů a odpovědnost prakticky vykonatelnou vším množstvím národnostních příslušníků;

c) kromě předválečných teoretických programů rakouských všechny řečené precedenty budují národnostní autonomii jako samosprávu pro věci kulturní, hlavně školské, a nanejvýš ještě sociálně humanitní (tak v Estonsku, ale jak jsme viděli i zde v tomto posledním směru autonomie nebyla nikdy provedena).

Leč i předválečné návrhy rakouské sociální demokracie — ačkoliv se jich lze pro praxi v našich poměrech stěží dovolávati, protože zůstaly i v býv. monarchii jen teorií, a protože předlitavské národnostní poměry se lišily, jak jsme ukázali na začátku této knihy, diametrálně od našich poměrů dnešních — omezovaly příslušnost personální autonomie národnostní pro věci školské a „ostatní specificky národní agendy“, t. j. věci kulturní správy. Ostatní věci měly být spravovány všeobecnou administrativou, jejíž teritoriální obvody ovšem měly býti rozhraničeny s ohledem na jazykovou hranici. A tak ani zde tedy vlastní národnostní svazy neměly mít působnost zdaleka tak širokou, jako by měly míti národnostní svazy navrhované dnes stranou sudetoněmeckou.

d) Poválečné praktické pokusy o personální národnostní autonomii byly koncipovány jako instituce pro národnostní menšiny, jako zařízení národnostní ochrany menšinové; ne tedy jako provedení zásady kolektivní národnostní rovnoprávnosti, platící i pro národ většinový;

e) Tyto praecedenty vždycky respektují dalekosáhlé dozorčí právo státní moci nad autonomními orgány, kdežto návrh sudetoněmecké strany se o této pravomoci státu vůbec nezmiňuje. A právě tento dozor jest podstatným znakem samosprávy; bez něho samosprávná organizace stává se státem ve státě, nejde tu už tedy vůbec o samosprávu, nýbrž o prvek organizačně svébytný.

f) Všecky dřívější příklady vycházely z pojetí, že národnostní motiv jest jen jedním z mnoha ženoucích společenských motivů; autonomní organizace měla být jeho regulátorem, tak jako na př. takový či onaký režim státu ve věcech církevních chtěl být regulátorem nebo ventilem náboženských potřeb obyvatelstva; hospodářské zájmové komory tu byly pro jejich snahy ekonomické, po př. stavovské atd. Avšak návrhy SdP.

přijímají moment nacionalismu jako nade vše vedoucí a vše objímající leitmotiv všeho společenského dění a hnutí.

Ze všech těchto důvodů, které jsme zde shrnuli, jest patrné, že vztah mezi tím či oním praecedentem a dnešními návrhy SdP. jest jen povrchní, týká se jen jednotlivostí, zpravidla ryze formálních. Skutečný obsah a duch těchto návrhů jest zcela jiný, nemá s tradicí těchto dřívějších případů nic společného. Nemohu se jich pro sebe domáhati, jich úspěch či neúspěch není argumentem pro dnešní návrhy.